

HARMADIK PÓTLÉK ERDÉLY ŐSEMLŐSEI ÉS AZ ŐSEMBERRE VONATKOZÓ LELETEINEK KIMUTATÁSÁHOZ.

Dr. Koch Antal egyet. tanártól.

Az Erdélyi Múzeum évkönyveinek új folyama I. kötetének 117—158. lapján közzétettem volt Erdély ősemlős-maradványainak és az ősemberre vonatkozó — addig ismeretes — leleteit. 1877-ben már annyi új adatnak birtokába jutottam, hogy ezen kimutatáshoz az első pótléket csatolhattam (Erdélyi Múzeum, 1877. évf. 8. sz. 131. l.), két év múlva pedig egy második pótléket is közrebocsáték (Orv. t. t. Értesítő. 1879. I. 149—154. l.). Azóta újra néhány — és ezek közt több érdekes — adatot gyűjték össze, melyeknek átnézetes összeállítására a később netán foganatosítandó egészen részletes tanulmányokhoz bizonyára csak haszonnal lehet; a miért is egy harmadik pótlék közlétevéését jónak láttam.

I. Ujabb ősemlős-leletek.

Weber K. medgyesi gymn. tanár meghatározás végett még 1880-ban beküldött egy néhány, Seps-i-Szent-Györgyről való emlős-csontot, melyeket ott ősemberi eszközök társaságában kapott; ezek közt van:

1. *Canis familiaris*, alsó állkapcsának töredéke két előzápfoggal.
2. *Rhinoceros tichorhinus*, alsó állkapocsbeli zápfoga, melyen a zománcz megfeketedett, részben a csontállomány is, mintha hosszú ideig tőzegben feküdt volna.
3. *Equus Caballus foss.* 1 drb. alsó állkapocsbeli zápfoga.
4. *Cervus elaphus fossilis* agancsának töredéke; végre
5. Emberi eszközöknek felhasznált *végtagcsont* töredékek meg nem határozható emlősöktől.

A sepsi-szt.-györgyi székely nemz. múzeumban a következő emlős-maradványokat láttam 1881-ben:

6. *Elephas primig.* 1 drb. atlas csigolyája Hidvégről.
7. *Elephas primig.* lábszár töredéke vasrozsdától és szénsavas mésztől általjárva — Étfalváról.

vánál. (Téglás G. s mamut nyomai Hunyadmegyében. Földt. Közl. 1885. 134. l.)

22. *Ursus spelaeus*, Blum. csontváz-részei és töredékei, a Bedelői havason levő Csepegő-barlangból, melyet Toroczky Sándor és Téglás Gábor 1869-ben behatóbban átkutattak, s melyet ugyanazon év őszén magam is meglátogattam volt. (M. kir. Akad. Math. és Term. tud. Közl. 1888. 54. l.)

II. Ujabb ősemberi kőeszköz-leletek.

1. 1880. év végén Torma Zsófia kisasszony beküldte volt nekem az ásványanyag meghatározása végett **tordosi** ősemberi kőeszköz-leleteinek legnagyobb részét. Miután ezen tárgyak részletesebb és egyenként való leírását Torma Zs. k. a. fenntartotta magának, csak egészen röviden és átnézetesen említem fel a kőeszközök nemét, számát és különösen anyagát, megjegyezve, hogy már első kimutatásomban is sok darab van innen behatóbban ismertetve.

a) *Vésőforma balták* (keltek) legnagyobb számmal feküdtek előttem és pedig: kovásodott szürke vagy barna márgából 20 drb., dioritaphanitból 3 drb., tömör dácittuffából 9 drb., diabasaphanitból 2 drb., rozsdás homokkőből (felső kréta) 2 drb., melaphyrból 1 drb., serpentinből 3 drb., kovásodott chloritpalából 1 drb., színes szarukövekből 2 drb., fekete kovapalából 3 drb., vörös porphyrtuffából 1 drb., barnássárga palás quarczitból 1 drb., kékeszöld vagy hamvas kovásodott márga v. finom tuffa 2 drb.

b) *Átfúrt balták* (csákányok) melaphyrtuffából 3 drb., dioritporphyrból 2 drb., serpentinzerű zöldkötuffából 5 drb., vörös jáspisból 1 drb., fekete kovapalából 1 drb., salakos melaphyrból 1 drb., középszemű amphibolgneiszből 1 drb., barnafelhős szürke szarukőből 1 drb.

c) *Késféle eszközök és szilónkok* kékeszürke kovásodott palából, achat, porcellánjaspis, tűzkő, amethyst, jaspis, chalcedon, szarukő, jáspopál — quarczfajtákból.

d) *Örlőkövek* Déva vidéki mállott amphibol-andesitből, szármát emeletű homokos-csillámos durvamészből és conglomeratból, sötét-szürke agyagos krétahomokkőből, zöldes tömör rhyolithes trachytból, mállott andesit-zöldkőből.

e) Végül külön le kell írnom egy körül-belül 5 cm. hosszú és 3 cm. széles *kövésőt*, melyet Herepei K. tanár talált Tordoson. Ezen feltűnő színű és keménységű kövésző anyaga alig lehet más, mint smirgel. A topázt is jól karcolja, tehát keménysége a korundé, t. i. 9. Színe uralkodón kék, a mi a korund fajnak saphyr változatára utal; de ezen kék korundalapon kerek és tojásdad apró fészkek válnak ki egy lágy, sötétzöldes ásványból, melyben görcső alatt magnetit- és pyrit szemcsék jól láthatók. A kék korund a legnagyobb hőben sem változik, de a zárványok rozsdabarnára égnek, bár egyébként szintén nem olvadnak. Ezek talán a korund valami átalakulási terményei lehetnek?

2. *Baltatöredék* amphibolpalából, a nándori barlangból.
3. *Vésőbalta* a dévai amphibolandesitből Nándorvályáról.
4. *Balta* nagyszemű amphibolgneiszből, Algyógyról, mely három eszköz szintén Torma Zs. k. a. birtokában van.

5. *Sarlóalakú vágóeszköz* töredéke serpentinizált chloritpalából, igen szépen alakítva és csiszolva.

6. *Vésőbalta* fehéressárga szarukőből, mindkettőt Sepső-Szt.-György határán Weber K. tanár találta az 1—5. sz. a. felsorolt ősemlős-maradványok társaságában.

7. *Vésőforma balta* félig serpentinizált olivingabbróból (Olt szorosbeli); találták Bethlenfalvánál (Sz.-Udvarhely mellett) kapálás-kor a szántóföldön; gyűjteményünknek ajándékozta Tamás Albert tanár.

8. *Obsidian-nucleus*, egy 9 cm. hosszú és $5\frac{1}{2}$ cm. széles remek példánya, melyet A.-Füld határában, a felülethez közel találtak és Biró József úr ajándékozott gyűjteményünknek.

9. Egy még nagyobb *Obsidian-nucleus* 8 mm. alapszélességgel és 10 mm. magassággal, találtatott a Hidegszamos völgyének egy vizmosásában. Tulajdonosa Csiky János úr. Ezen obsidian anyagra az a. földtől különbözik, mert míg ez egészen egynemű, abban szürke rétek mutatkoznak, melyektől sávolt szövetű.

10. *Kőkalapács*, zöldköves augitandesitből (Oláhláposbánya vidéki), találtatott Némafalvánál Deés mellett; Tauffer Akos ajánd.

11. *Nagy kővéső*, finomszemű sárgásfehér dácittuffából; találtatott Szent-Lászlónál a Mátécsere erdőben.

Továbbá még a helybeli kath. gymnasium gyűjteményéből dr. Pachinger Alajos t. tanár úr által bemutatva:

12. *Kőbalta*, igen szép sötétzöld- és zöldesfehér-tarka habos és foltos serpentinből, a minőt Erdélyben nem ismerek. A példány lelőhelye Deésakna, hol 4 méternyire a felület alatt találták.

13. *Érdekes alakú kőcsákány*, sötét-barnászöld, finomszemű kárpáti homokkőből, a minő O.-Láposbánya vidékén az andesittel való érintkezésnél szokott előfordulni. Találtatott ezen példány Zálha község határában (Szolnok-Dobokamegye.) Végre

14. *Érdekes csákány*, quarezitósodott szürke homokkőből; találtatott Szamosujvárt, a Szamos kavicsai között. A szamosujvári algymn. birtoka.

Ezen újabb adatokból ismét csak az tűnik ki, a mit már első összeállításomban kiemeltem volt, hogy Erdély őslakója kiválóan a lakóhelye közelében kapható kőzeteket és ásványokat dolgozta fel eszközökké; mi azonban természetesen ki nem zárja azt, hogy a szomszédnépekkel is élénk csereösszeköttetésben lehetett, a mit az újabb obsidian-, serpentin- és főkép a kiválóan fontos smirgel-leletek kétségtelenül bizonyítanak.